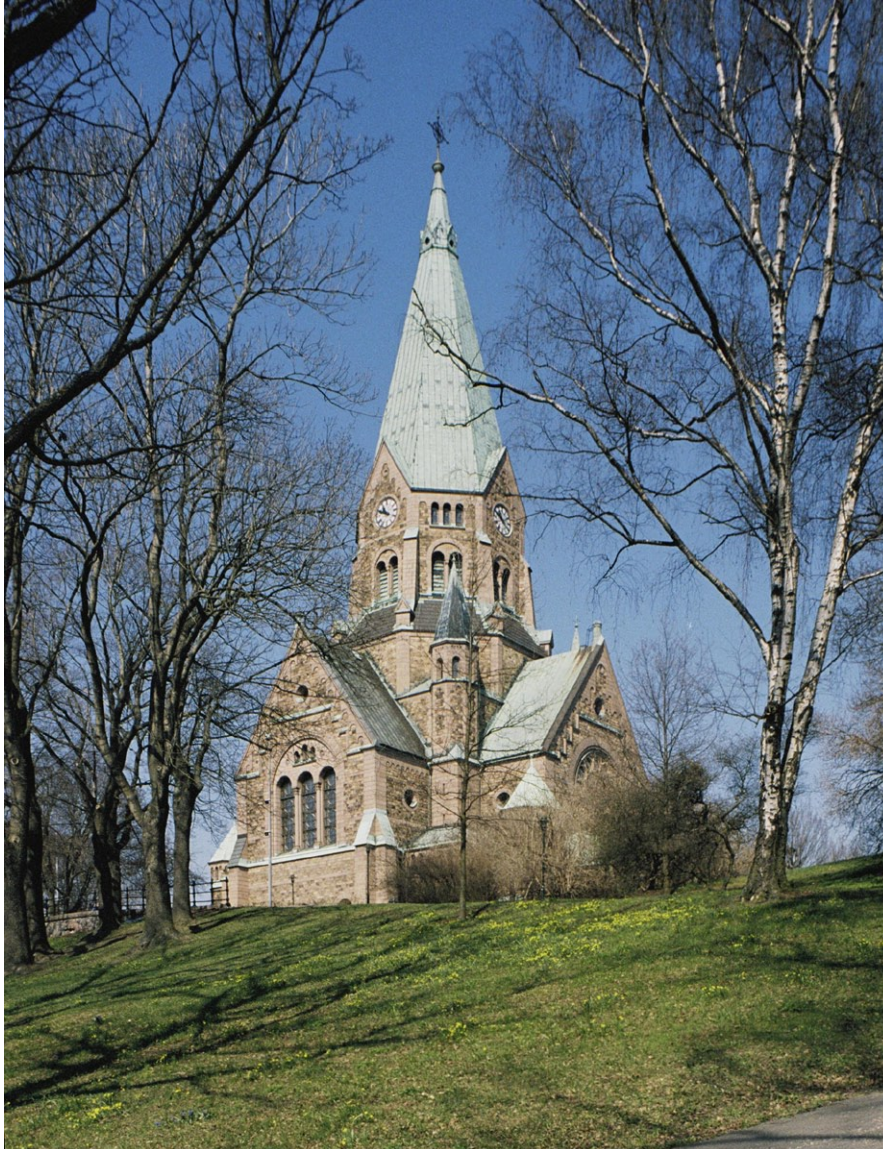

Sofia kyrka

© Stockholms stift
Stockholm 2008
www.svenskakyrkan.se/stockholmsstift
info.stockholmsstift@svenskakyrkan.se

Sofia kyrka

Sofia församling, Södermalms kontrakt, Stockholms stift

kv Vita Berget 1, Klefbecksbäcke, Södermalm, Stockholms kommun och län, Södermanland

Sofia kyrka byggdes 1902–06 efter ritningar av arkitekten Gustaf Hermansson (1864–1931). Invigningen skedde den 18 mars 1906. Hermansson har ritat ett tiotal kyrkor bl a Oscarskyrkan i Stockholm, Sundsvalls nya kyrka och Gustaf Adolfskyrkan i Helsingborg. I Stockholm med omnejd har han dessutom ritat hyreshus och villor. I Sofia kyrka utfördes 1948–1951 en genomgripande renovering av interiören efter arkitekten Lars Israel Wahlmans (1870–1952) ritningar. Wahlman var en ledande kyrkobyggnadsarkitekt i Sverige under 1900-talets förra hälft och har bl a ritat Engelbrektskyrkan i Stockholm.

Sofia kyrka är skyddad enligt 4 kapitlet lagen om kulturminnen. Kyrkan ligger inom Vita Berget, ett område av riksintresse för kulturmiljövården.

HISTORIK

Invånarantalet i Katarina församling på Södermalm i Stockholm hade vid 1800-talets slut ökat så mycket att en delning av församlingen var aktuell. I Vitabergsparken hade en tomt för en ny kyrka köpts redan 1896 av Stockholms stad. När Sofia församling formellt bildades 1917 av Katarina församlings östra del, hade kyrkan stått klar i drygt tio år. 1899 hade en arkitekttävling anordnats där programhandlingarna förespråkade en **centralkyrka** med plats för 1 200 personer, tegel som byggnadsmaterial

och koppar som taktäckning. Kyrkans orientering lämnades fri till tävlingsdeltagarna.

Förstapristagaren Gustaf Hermanssons vinnande förslag var en **centralkyrka** där exteriören haft förebilder i Rehnlandets **romanska** kyrkoarkitektur med torngrupperingar, arkader och bågfriser. Planlösningen är troligen inspirerad av Katarina kyrkas, Sveriges första **centralkyrka**. I interiören har Hermansson dock markerat **kor** och därmed följt föreskrifterna i skriften Allmänna anvisningar rörande kyrkobyggnader, skriven 1887 av chefen för Överintendentensämbetet, arkitekten Helgo Zettervall. Zettervall var motståndare till den evangeliska **centralkyrkotanken**, som kunde realiserats först efter hans avgång 1897. Vid mitten av 1940-talet fanns en vilja att förändra kyrkorummet och arkitekten Lars Israel Wahlman fick uppdraget. Hans syfte var att ge rummet större enhetlighet och lugn samt att framhäva rummets stora rymd och få detaljerna att underordna sig helheten.

BESKRIVNING

Omgivning

Sofia kyrka ligger på en höjd i norra delen av Vitabergsparken på Södermalm i Stockholm. Mot söder och väster är utsikten över Stockholm anslående. Genom sitt höga läge är kyrkan väl synlig och utgör en karakteristisk siluett för denna del av Söder. Vitabergsparken avgränsas i norr av Skånegatan. Här ligger flerfamiljs-

hus i fem våningar byggda under 1900-talets första decennier. Under 1800-talets sista decennier revs de flesta träkåkar som låg på Hvita Berget, många i dåligt skick, och parken började anläggas. De egentliga anläggningsarbetena började 1895 och området närmast kyrkan var färdigt 1910. En del av de envåriga stugorna, de flesta byggda på 1700-talet, har bevarats och ger området en speciell prägel.

Kyrkomiljön

Fastigheten som kyrkobyggnaden ligger inom är cirkelrund och består till största delen av en grusplan runt kyrkan, vilken delvis används som parkeringsplats. I ytterkanten av grusplanen växer lövträd på en smal gräsyta. Precis utanför fastighetsgränsen är en väg dragen i cirkel runt kyrkan. Från denna leder flera gångvägar vidare ut i Vitabergsparken med sina mjukt slingrande gångar. En körväg, Klefbeck's Backe, leder ner till Skånegatan.

Kyrkobyggnaden

Sofia kyrka är en **centralkyrka**, d v s planformen har fyra lika långa korsarmar som möts i ett centralt parti. Huvudingången ligger i den västra korsarmen och **koret** i den östra. Över centralpartiet reser sig ett torn med en hög spira. Kyrkans stomme utgörs av tegel medan tornet har en järnkonstruktion.

Exteriör

Hela kyrkan vilar på en hög sockel av släthuggen granit. Samma sorts sten med samma ytbehandling återfinns på **strävpelare**, hörnkedjor, portaler, fönsteromfattningar, **takfot** och **rund-**

bågefris. Fasaden i övrigt är klädd med en relativt grovhuggen, gulskiftande sandsten. De fyra relativt korta korsarmarna markeras genom höga gavlar. Västra korsarmens portal är rundbågig med kolonner. Den östra korsarmen avslutas med en envårig **absid**formad utbyggnad med en igenmurad portal. Den östra och västra gaveln flankeras av låga tornbyggnader, krönta av flacka spiror. Över kyrkans mittparti höjer sig ett åttkantigt torn med en hög spira krönt av ett gjutjärnskors. Urtavlor sitter på fyra av tornets sidor. I de fyra hörn där korsarmarna möts reser sig mindre tornspiror. De flesta takfall och spiror är klädda med kopparplåt. I söder och norr sitter tre höga rundbågiga fönster med träbågar och i öster och väster ett stort **rosettfönster** med **masverk** i sandsten.

Interiör

Vapenhuset har ett kalkstensgolv, rutlagt i rött och grått. Väggarna är putsade och målade. Ett glasat väggparti bildar ett vindfång i väster. Taket är tunnvalvt. Norr och söder om **vapenhuset** ligger förberedelserum med **pilastrar** med skulpterade sandstens**kapitäl**. Ådringsmålade dubbelörrar med profilerade fyllningar leder in till kyrkorummet.

Kyrkorummets mittparti är valvt med ett mycket högt ribbvalv krönt av en sluten **lanternin** belyst av spotlights. Trots korsarmarnas något lägre valv har kyrkorummet en väldig rymd. Alla korsarmarna utom den östra har läktare. Taken under läktarna har flacka ribbvalv vilande på låga granitpelare med skulpterade sandstens**kapitäl**. Väggarna och valven är putsade och målade i svagt rosa respektive gråvitt. Golvet är lagt med furubräder. Fönstren är rundbågiga med träbågar och blyinfattat, tonat glas. Över

Kyrkorummet från orgelläktaren mot koret.

läktarna i norr och söder finns tre höga fönster, under läktarna tre låga. Fönsterbänkarna är av kalksten.

De öppna bänkarna, som är av brunbetsat trä med snidad blomdekor på gavlarna, står

Kyrkorummet under södra läktaren.

vända mot en fri golvvyta i centralpartiet. Där står, något förskjutet mot öster, ett sekundärt altare av ek med vissa förgyllda detaljer. En **altarring**, också av ek är uppdelad i två sektioner, med överläggare och knäfall i röd sammet står väster om altaret liksom en **ambo**. I den sydvästra delen av den bänkfria golvytan står dopfunten av sandsten med huggen dekor i form av rosor och en inskription.

Nordost om altaret, mot ett väggfält mellan två korsarmar, står predikstolen av grön och grå marmor på en hög murad sockel. Trappräcket till predikstolen är också av marmor medan ljudtaket är av trä och delvis förgyllt. Nedanför predikstolen står en **kororgel** med fasad av ek,

Dopfunten i kyrkorummet.

Freskomålning över altaret av Hilding Linnqvist.
© HILDING LINNQVIST/BUS 2008

byggd av Åkerman och Lund Orgelbyggeri med fyra stämmor. De övriga tre väggfälten mellan korsarmarna har höga rundbågiga nischer med förgyllda armaturer uppbyggda i fyra nivåer. Liknande armaturer, men betydligt mindre, finns över läktarpelarnas kapitäl mot läktarbarriärerna. Under läktarna hänger mässingsarmaturer och över läktarna hänger förgyllda, liknande dem i nischerna.

Koret i den östra korsarmen ligger tre trappsteg högre än det övriga kyrkorummet. Trappan, som är lika bred som **koret**, och **korgolvet** är av ek. En freskomålning i klara färger målad av Hilding Linnqvist (1891–1984) sträcker sig i nästan hela östväggens höjd. Motivet är bl a hämtat ur profeten Mikas ord: ”Då skola de smida sina svärd till plogbillar och sina spjut till vingårdsnivar”. **Högaltaret** står i en spetsbågig nisch, två trappsteg upp från **korgolvet**. Altaret av grå marmor har en front med två kolonner i grön marmor. På väggen ovanför altaret sitter ett krucifix med snidad förgylld dekor på var sida. Altare och dekor är utformade av Wahlman.

Läktarna har barriärer av trä med ribbor marmorerade i blågrått och indelade i spetsbå-

Altaret i **koret** med krucifix och förgylld dekor.

giga fält. Vissa lister är förgyllda. Golven av furubränder är uppbyggda i **gradänger** med bänkar likt de övriga i kyrkan. På den västra läktaren står en orgel med grålaserad fasad av furu med förgyllda detaljer. Den byggdes 1951 av Magnussons Orgelbyggeri i Göteborg och har 46 stämmor. Ett stort runt fönster med glasmålningar av Olle Hjortberg sitter över orgeln. Ursprungligen satt detta fönstret över altaret. De två trapphusen, som leder till läktarna, har kalkstenstrappor med dekorativa smidesräcken. Golven är rutlagda likt vindfångets golv och taken är täckta med kupolformade valv.

Sakristian, som ligger öster om **koret**, är i öster **absid**formad med fyra rundbågiga fönster.

Kyrkorummet mot orgelläktaren.

Golvet är av furu och taket är välvat. På var sida om ett brunbetsat träaltare med snidad dekor följer väggfasta bänkar av kalksten de svängda väggarna. Kring ett bord står skinnklädda karmstolar. Väggfasta skåp står längs den västra väggen. Mellan sakristian och kyrkorummet, i norr och söder, ligger förrum med bl a skåp för textilförvaring.

Övriga inventarier

Bland kyrkans silver finns nattvardskärl och dopskål av förgyllt silver från 1906 utförda av Guldsmedsaktiebolaget, nattvardskärnen efter ritningar av **ciselören** Hugo Lundstedt. Två **mässhakar** tillverkade 1906 från Handarbetets Vänner är komponerade av Maria Adelborg respektive Maria Sjöström. De tre klockorna som hänger i tornet är gjutna av Johan A. Beckman & Co, den största 1904 och de andra 1906.

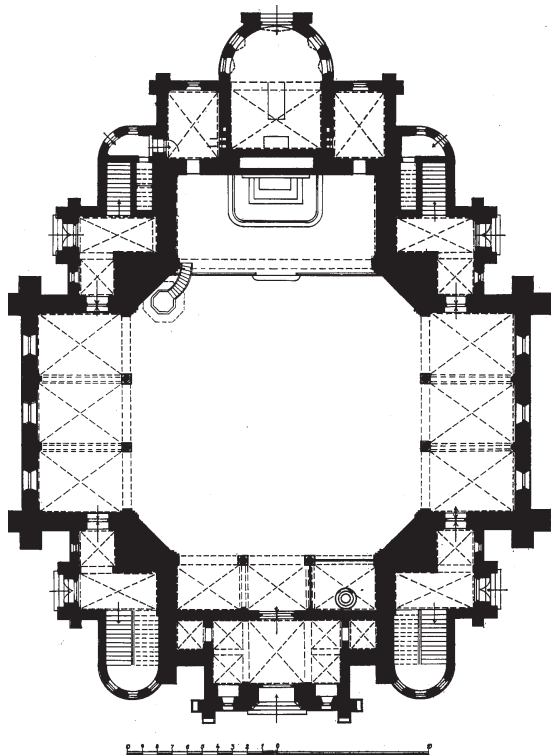
KULTURHISTORISK KARAKTERISTIK

Sofia kyrka ger ett stadigt intryck där den ligger högst upp på en höjd med tunga stenfasader. Byggnadskroppen står på en bred bas medan de olika byggnadsdelarna sträcker sig högre upp ju närmare byggnadens centrum de ligger. Kyrkan har på det viset en nästan pyramidformad siluett, som är ett viktigt riktmärke i staden. Kyrkorummets väldiga takhöjd ger en stark rymdkänsla. Genom det sekundära altarets placering, nära rummets centrum, har **centralkyrkoidén** tagits till vara. De korta korsarmarna bidrar till att rummets olika delar hänger ihop. 1940-talets genomgripande omgestaltning av rummet – utfört av en arkitekt med tydliga rötter i 1920-talets formspråk – har däremot bidragit till att ge inredningen och därmed helheten ett osammanhängande intryck. Altare, predikstol, armaturer och läktarbarriärer från 1940-talet harmonierar inte med sekelskiftets historiserande former i bänkar, dopfont, glasmålningar och skulpterade **kapitäl**. Den mycket stora **kormålningen** med sina starka färger sätter sin prägel på rummet, som i övrigt har en dämpad färgskala.

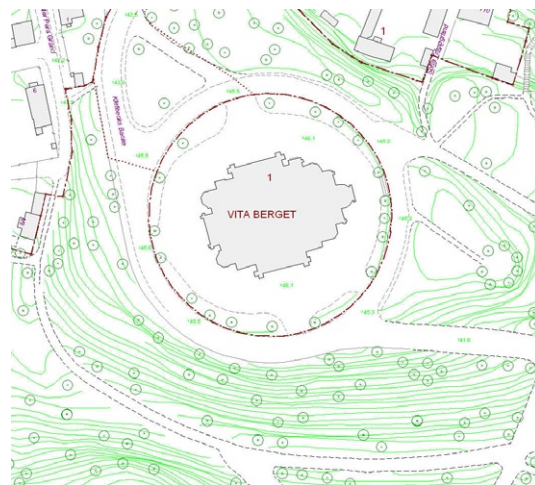
Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

- kyrkan som en viktig del av Södermalms siluett
- kyrkans läge i en lugn och avskild miljö, trots innerstadens närhet
- kyrkans välbevarade exteriör
- kyrkorummets stora rymd
- det som kvarstår från den ursprungliga byggnadstiden så som bänkar och dopfont m m
- Hilding Linnqvists **kormålning**
- de stora lövträdens föryngring.

ORIENTERINGSPLAN

Plan av Gustaf Hermansson 1901, ur Rosell, I, Sofia kyrka i Stockholm, Sveriges kyrkor, band VII, häfte 3, Stockholm 1961.

Utsnitt ur Stockholms stadsbyggnadskontors baskarta 2007.

KRONOLOGI

År	Händelse	Källa
1902	Sofia kyrka börjar byggas.	Rosell 1961
1906	Kyrkan invigs.	dito
1914	Kopparplåt på tornen byts. Kontreforer m m avtäcks med koppar p g a fuktproblem.	dito
1948–51	Genomgripande renovering genomförs. Väggarnas och valvens dekorativa och figurala måleri övermålas med kalkfärg. Rosettfönstret i koret muras igen och ersätts med en hög freskomålning av Hilding Linnqvist. Rosettfönstrets glasmålning flyttas till västra korsarmen. Låg nisch för altaret tas upp. Nytt altare, predikstol och orgelfasad. Orgelverket byggs om. Nya läktarbarriärer. Korskrank avlägsnas. Ornering på bänkgavlarna tas bort. Färgat antikglas sätts in i norra och södra fönstren. Nischer tas upp i korsmittens hörn där förgyllda armaturer placeras och ersätter mässingskronor. Begravningskapell ändras till sakristia och kapellets ytterport muras igen. Dörröppningar tas upp till intilliggande förrum. Nya förrum söder och norr om vapenhuset skapas genom nya mellanväggar. ”Akustisk” puts i valven. Arkitekt Lars Israel Wahlman.	dito
1955	Exteriören renoveras p g a läckande tak och vittrat fogbruk.	dito
1964	Huvudtornets kopparplåt byts, vissa konstruktionsåtgärder.	ATA
1982–83	Omfattande interiör renovering utförs. Asbestputs från 1951 i kupol och på sidoläktarnas väggar avlägsnas. Valv och väggar omputas. Förändring av bänkkuppställningen enligt principen för centralkyrka . Nytt altare, ambo och altarring. 1906-års korskrank återplaceras i koret . Utrymmen för kören inrättas på sidoläktarnas bakre delar. Bisättningsrum anordnas i sydvästra trapphuset. Arkitekt Sven-Olof Larsson.	dito
2000	Informationsdisk installeras och textilförvaringen ordnas.	dito

KÄLLFÖRTECKNING

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet

Asker, B, *Stockholms parker*. Innerstaden, Stockholm 1986

Hermansson, G, *Sofiakyrkan i Stockholm*, Arkitektur 1906, nr 8

Malmström, K, *Centralkyrkor inom Svenska kyrkan 1820–1920*, Stockholm 1990

Nilsson, C, *Kyrkguiden. Vägledning till kyrkorna i Stockholms stift*, Stockholm 2001

Rosell, I, *Sofia kyrka i Stockholm*, Sveriges kyrkor, band VII, häfte 3, Stockholm 1961

Wahlman, L I, *Återöppnandet av Sofia kyrka*, Stockholm 1951